

Undirvísingarskylda og framhaldsdeildir

Oddagrein

ORÐASKIFTI hevur aftur tikið seg upp um fólkaskúlan og framhaldsdeildirnar. Sum kunnugt hevur landsstýrið skotið upp at gera nakrar broytingar í fólkaskúlalógini eitt nú at leingja undirvísingarskylduna til 9 ár. Føroyar eru eitt tað síðsta land í Europa við sjei ára skúlagongd og kemur hetta broytingaruppskotið tí í tøkum tíma.

FÓLKASKÚLIN í Danmark er nógv broyttur seinastu tiggju árin, men her hevur mestsum staðið í stað. Kanska kemur hetta av, at broytingarnar, ið eru gjørdar í Danmark, hava kostað statskassanum nógvan pening og stilla heilt nýggj krøv til lærarar og foreldur. Samstarvið millum skúla og heim er í eini nógv fastari legu enn her hjá okkum og lærarar eru við skipanini um tæknastuðnið nógv betur fyrri at røkja hetta samstarv enn okkara fólkaskúlalærarar. Her eru nógvir spurningar at taka upp og hava vit stóran tørv á einum opnum og sakligum orðaskifti.

ANNAR spurningurin snýr seg um talið á framhaldsdeildum. Hetta er fyrst og fremst ein bygnaðarspurningur og sum altíð vekja bygnaðarspurningar størri áhuga enn spurningar um innihald skúlans. Spurningurin um at niðurleggja framhaldsdeildir er ein sera eyður spurningur. Uppaftur meira eyður er spurningurin um at niðurleggja smærri bygdaskúlar. Hesir báðir spurningar vórðu upprunaliga nær tengdir at bygdameningini og vóru at kalla homasteinar í hesum hugtaki.

VIT loyva okkum at mæla til eitt opið og veruleikakent orðaskifti eisini um hesar spurningar. Í hesum árum verða nógvir kamelar svølgdir og mong halgineytini tikin av døgum og kanska hevði tað verið skilagott at tikið hesar báðar spurningar til eina realistiska viðgerð út frá sjónarmiðinum um, hvat ið gagnar børnunum mest. Búskaparlig sjónarmið eiga sjálvsagt at víga tungt í hesum tíðum, men tá tað ræður um børn og ung eiga búskaparlig sjónarmið ikki at yvirskugga fyrilitið fyri børnum og ungum. Visir tað seg, at tær broytingar, sum landsstýrið hevur lagt upp til, eru til gagns fyrri næmingarnar, so eiga vit ikki at himprast við at seta tær í verk. Kemur tann sakkona nevndin hinvegin til mótsetta niðurstøðu, eigur landsstýrið at gloyma alt um nevndu bygnaðarbroytingar.

Sosialurin

Sjónarmið

Hvagar gongur leiðin?

Eg havi sæð hesa dansk-føroysku orðabókina og havi blaðað hana ígjøgnum. Men eg fari ikki at keypa hana. Eitt slíkt vanærandi skendsil vil eg ikki hava standandi á bókahillini. Havi verið limur í Fróðskaparfelagnum síðani 1971. Men við hesi útgávu haldi eg tað vera skomm at vera limur longur. Og tí havi eg sagt meg úr felagnum, skrivur Hogni Debes Joensen í greinini

Nakað av kjaki hevur tikið seg upp seinastu vikurnar um mál okkara, og atvoldin er ein nýggj dansk-føroysk orðabók, ið Fróðskaparfelag Føroya gevur út. At tórvur hevur verið á nýggjari orðabók nú í fleiri ár, er eingin ivi um. Og tí áttu vit at kent eina gleði yvir, at henda bók kom nú.

Men hvat er so úrlitið? Vit hava fingið eina bók, ið eftir minni bestu samföru í síni heild við tí hugburði, ið aftan fyri liggur, er eitt spakslag beint í andlit á flestøllum teimum monnum og kvinnum, ið serliga síðani jólahundin í 1888 hava útið eitt megnararbeiði máli okkara til frama - størsta partin í fríðing og ókeypis.

Sært kennist tað, at tað er felagið, sum teir báðir Jóannes Rasmussen og Hans Debes Joensen saman við øðrum góðum fólkum stovnaðu í 1951, ið gevur út hesa bók. Eina bók, sum eg úttan himpr vil kalla eitt skendsil. Høvdu hesir báðir vitað aftur til sín, so høvdu teir vent sær í gróvni fleiri ferðir av tí sárku, teir høvdu kent á sær, nú felagið, teir lögdu lunnar undir, gevur út eina bók, ið stendur sum ein skriggjandi andsøgn móti sjálvum tí hugburði, ið elvdi til, at Fróðskaparfelagið varð stovnað. Tað snúi seg fremst av øllum um at menna føroyska málið, ið var rættuliga fátæksligt eisini í 1950-árunum, serliga tá ið tað ráddi um fróðiorð.

Vit kunnu tríva í rúgvuna av orðasmíðum í hesi öld: Rasmus á Háskúlanum, Jákup Dahl, Christian Matras, Heðin Brú, Jóannes Rasmussen, H. D. Joensen, Osvald Viderø, Jóhannes av Skarði, Jóhan Hendrik W. Poulsen, Svenning Tausen, Theodor Hansen. Nógvar onnur kundu verið nevnd, men lesarin skal í hesum umfari ikki troystast við fleiri dønum. Ikki hava allir verið eins hepnir at smíða orð og aðrir, reyðugt so - men viljin

og málalskurin hava verið góðir hjá øllum teirra, eingin ivi um tað.

Nógva hava ilskast um og speirikið fleiri av hesum monnum, ið við dirvi og sjálðsomum arbeiðsemi tráddu nýggjar leiðir í føroyska málstrevinum. Ein teirra var Rikard Long, seinni av mongum dyrkaður sum hin stóri málprofeturin - lutvist saman við lærara á studentaskúlanum, ið eftir tí, sum mæst er sagt (gekk sjálvur á studentaskúla niðri), trútaði niður í næmingarnar, at føroyskt mál ikki kundi lærast soleiðis, sum teir mæltu til, ið tá ráddu fyrri borgum málsliga. Tá ið ein heldur óspektur næmingur úr Skopun segði, at hann helt seg duga føroyskt, so segði lærarin: «Eg skal læra teg, at tú ikki dugir føroyskt!»

Eg minnst, at Christian Matras í einum av samrøðunum, eg havi fest á band, segði soleiðis: «Rikard er sum ein særður hvalur. Hann hevur skapað nakrar av teimum finastu yrkingunum, ið vit eiga. Og hann var ein hin fírsti fyrstu tíðina at fremja málreinskan og hjálptist nógvið at hyggja at íslenska málinum. Men síðani broyttist nógva».

Tað sigur seg sjálvt, at ikki øll nýggj orð eru líka heppin. Tey, ið kunnu ikki brukast, hvørva aftur úr málinum av sær sjálvum. Soleiðis er eisini í øðrum málum. Meðani tey góðu, nýggj orðini festa rót, soleiðis at sjálvt tey mest atfinningsarsonu fara at brúka tey - helst úttan at vita, hvør ið gjørdur hevur. Eitt av mongum dønum er ein av teimum dulnevndu, illflennandi greinaskrivarunum í «Málteigi» Sosialsins, ið hevur tikið orðið «hugburð» til sín í staðin fyrri at brúka tað orðið, ið áður varð nýtt her á landi, nevniliga «holdningur». Hugburður hevur áður nevndi skopunardronginum skapt.

Har ið ein skriðar er lopin er onnur væntandi, sigur gamalt orðatak. Málið er fólksins, sjálvandi. Men hevur eitt fólk við 43.000 íbúgvum, ið enn hevur sitt eigna mál, ikki tørv á málsligari leiðbeining? Skuldi tað ikki verið fremsta uppgávan við eini orðabók at vísa á beinu kósina? Ritstjórin á nevndu orðabók sigur verkið vera eitt savn av uppskotum. Fólk skulu siga og skriva, sum tey vilja. Hetta ljóðar jú bæði flott, populært - og biligt (ella skulu vit skriva «flátt», «poppulært» og «býlitt»?). Vit mugu samsvarandi hesum vænta, at næsta stigið í málsliga niðurbrotningararbeiðinum verður at siga fólk frá, at tey kunnu gera sum teimum lystir við bendingum og óðum. Eins og tey skulu kunna brúka fyrra og seinna í og i, sum best ber til.

Hugburðurin, ið aftanfyri liggur, er, sum tað sær út fyrri mæst, at eingi tilmæli skulu gerast um, hvat ið rætt og gott føroyskt mál er. Við øðrum orðum málsligt anarki. Vit skulu so kunna brúka tey orð, okkum lystir, úttan at hugsa um, hvat ið best er. Høvdu tey, ið skriva, ikki havt ein vilja til at seta saman í orði og setningi tað, ið tey vilja bera fram, úttan at vanda

orðum, setningsupbygging og stavseting, hvussu hevði so verið vordandi? - Skulu vit ikki gera okkum ómak eisini málsliga, tá ið vit bera fram tað, sum vit vilja hava onnur at lesa og skilja?

Tað er sum við øllum øðrum starvi - antin tað so snýr seg um at smíða ein stól, koyra trukk á keini, fáast við lærararyrki ella um at asfaltera. Tað eigur ikki at gerast, sum best ber til. Og tað skal tað heldur ikki. Við hesi sannroynd eru gjørdar ein nógva av lógum og fyriskipunum, eisini í okkara samfelagi, til tess at fyrbyrgja vandum og skeivleikum, eitt nú ferðslulóg, reglur um fiskiskap, skattaskipan og so framvegis. Fá eru í iva um, haldi eg, at við skulu vera lógnum lyðin, ið gjørdar verða at halda samfelagsskútni á beinari kós. Hvi skulu vit so ikki hava nakað, ið er reglugjafandi fyrri mál okkara? - Føroyskt er í dag óivað eitt hitt mest viðbrekna málið í heiminum við tí stóðugu flóðaldu av útlenskum orðum, ið dagliga leggur okkum undir bæði í sjónvarpi eins væl og í donskum dag- og vikublaðum. Í hesum starvi áttu orðabøkurnar at verið aðalhyrmisssteinarnir.

Eg havi sæð hesa dansk-føroysku orðabókina og havi blaðað hana ígjøgnum. Men eg fari ikki at keypa hana. Eitt slíkt vanærandi skendsil vil eg ikki hava standandi á bókahillini. Havi verið limur í Fróðskaparfelagnum síðani 1971. Men við hesi útgávu haldi eg tað vera skomm at vera limur longur. Og tí havi eg sagt meg úr felagnum.

Hoyvík, hin 1. januar 1996
 Hogni Debes Joensen